

Instytut Geotechniki i Budownictwa Drogowego

WYDZIAŁ NAUK TECHNICZNYCH
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Budowle hydrotechniczne

Wykład 5

⇒ **Zbiorniki zaporowe**

dr inż. Ireneusz Dyka – pok. 3.34 [ul. Heweliusza 4]

<http://pracownicy.uwm.edu.pl/i.dyka>

e-mail: i.dyka@uwm.edu.pl

Zbiornik zaporowy

- zbiornik antropogeniczny, utworzony przez spiętrzenie wód rzecznych zaporą, wybudowaną zazwyczaj w miejscu zwężenia doliny rzeki.

Zbiorniki sztuczne

... rzadziej zdarza się, aby zbiornik powstał bez budowy obiektu piętrzącego wody rzeki (Al – Habbanijjah, Ar-Razzaza i As-Sarsar w Iraku oraz Karun w Egipcie), powstałe przez zatopienie obniżenia terenu wodą doprowadzoną kanałem.

Rys historyczny

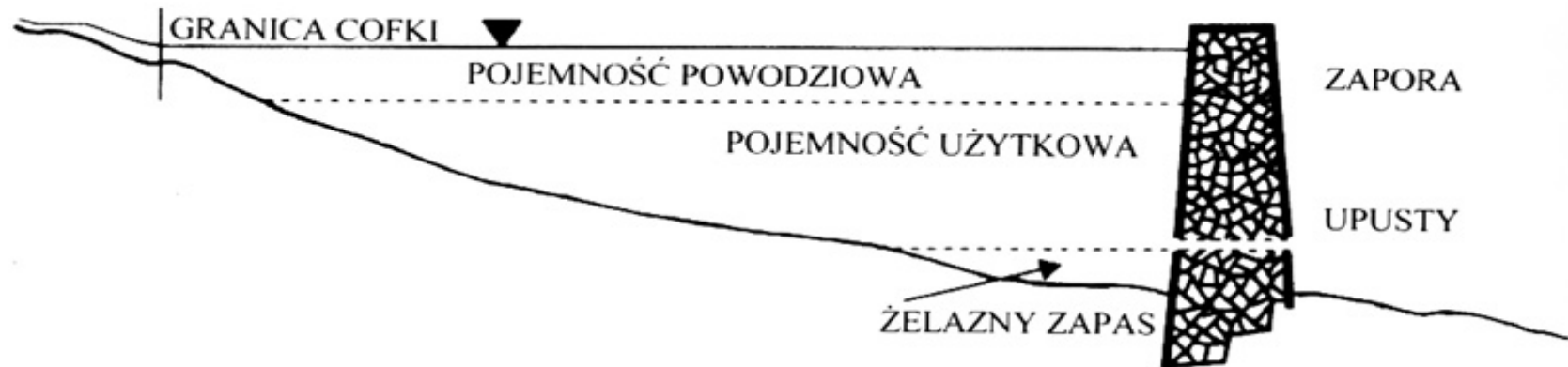
- ✓ *Egipt, Babilonia - najstarszy zbiornik zaopatrujący w wodę powstał w Memfis*
- ✓ *Najstarszy funkcjonujący zbiornik-znajduje się w Syrii na rzece Orontes - powstał w 1310 p.n.e.*
- ✓ *do 1949 r. na świecie wybudowano około 5000 wielkich zapór, a pod koniec XX w. było ich już ponad 45 tys. w 140 państwach.*
- ✓ *Polska-XX w .- powstaje kilka zbiorników zaporowych na rzece Kamiennej i in. z inicjatywy Stanisława Staszica dla potrzeb Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.*
- ✓ *Większość sztucznych jezior Polski znajduje się na rzekach sudeckich, karpackich i rzekach pojezierzy. Najstarsze z nich zostały wybudowane na przełomie XIX i XX w. (np. Mylof na Brdzie w 1897 roku, Pilchowice na Bobrze w 1912 roku). Po II wojnie światowej uruchomiono już tylko 20 dużych zbiorników retencyjnych.*

Charakterystyka zbiornika zaporowego

Parametry charakteryzujące zbiorniki zaporowe:

- ✓ pojemność (całkowita, użytkowa, a w niej wyrównawcza, czyli eksploatacyjna oraz powodziowa (rezerwa) przeznaczona jedynie do czasowego magazynowania wody);
- ✓ powierzchnia zbiornika i powierzchnia zlewni;
- ✓ wysokość podpiętrzenia;
- ✓ długość, szerokość i głębokość
- ✓ szybkość wymiany wody.

Elementy charakterystyki zbiornika zaporowego

Klasyfikacja zbiorników zaporowych ze względu na:

I. Wielokrotność wymiany wody:

- przepływowe(reolimniczne)-woda wymienia się częściej niż 10 razy w roku.
- mało przepływowe - limniczne

II. Roczne wahania poziomu wody (W_{WZ} - wskaźnik wahań zwierciadła wody, $=H_{maks}/A_{sr}$)

W_{WZ}	Podział zbiorników wodnych	Przykłady zbiorników
$1,0 \leq W_{WZ} \leq 2,0$	Zbiorniki o wyjątkowo dużych wahaniami	Sromowce Wyżne
$2,1 \leq W_{WZ} \leq 4,0$	Zbiorniki o bardzo dużych wahaniami	Turawa
$4,1 \leq W_{WZ} \leq 6,0$	Zbiorniki o dużych wahaniami	Solina
$6,1 \leq W_{WZ} \leq 8,0$	Zbiorniki o średnich wahaniami	Włocławek
$8,1 \leq W_{WZ} \leq 10,0$	Zbiorniki o małych wahaniami	Rożnów
$10,1 \leq W_{WZ} \leq 12,0$	Zbiorniki o bardzo małych wahaniami	Siemianówka
$W_{WZ} > 12,1$	Zbiorniki o znikomym wahaniami	Czechowice

III. Usytuowanie i charakter :

- **górskie** - są odpowiednikiem górskich jezior naturalnych;
- **przełściowe** charakteryzują się gwałtownym spadkiem brzegów, dość szybkim prądem, są zwykle chłodne lub umiarkowanie chłodne, niewielkie, a jeśli o większej powierzchni - to głębokie;
- **nizinne** - są zwykle szersze od poprzednich, o niższych, łagodnie opadających brzegach i słabym prądzie wody. Są one zwykle umiarkowanie ciepłe. (takimi mogą być też płytsze zbiorniki przełściowe), zwykle do 10 m głębokości, lub ciepłe.

Funkcje zbiorników zaporowych

- ❖ gromadzenie wód na potrzeby ludności i przemysłu,
- ❖ wykorzystanie energii wodnej (hydroenergetyka),
- ❖ ochrona przed powodziami lub utrzymanie żeglowności rzeki poprzez zmniejszenie nieregularności przepływów wody,
- ❖ wykorzystanie w celach irygacyjnych,
- ❖ rozwój turystyki, rekreacji i sportu.

Zaopatrzenie w wodę

- Według Raportu Światowej Komisji Zapor Wodnych wiele zbiorników wodnych zostało zbudowanych w celu zapewnienia wody dla rosnących potrzeb komunalnych i przemysłowych, a około 12% wielkich zapór na świecie traktuje się jako zapory, których głównym zadaniem jest zaopatrywanie w wodę.
- W przybliżeniu 1/3 wielkich aglomeracji miejskich na świecie wykorzystuje wody zgromadzone w zbiornikach zaporowych. Do takich miast należą m.in. Nowy Jork, Boston, San Paulo, Moskwa, Teheran.

Zbiornik Goczałkowicki

Zbiornik Goczałkowicki (tzw. **Jezioro Goczałkowickie**) – sztuczny zbiornik wodny położony na terenie gminy Goczałkowice-Zdrój (województwo śląskie), utworzony na Wiśle w 1956 r. Został zalany w miejscowości Zarzecze.

Zajmuje powierzchnię 3200 ha, ma pojemność 168 mln m³.

Jest to zbiornik retencyjny zaopatrujący w wodę pitną większą część Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Pełni także inne funkcje, jak: przeciwpowodziową, technologiczną oraz wodociągową.

Wjazd na teren akwenu jest zabroniony. Nie można tam także uprawiać żadnych sportów wodnych, co zupełnie ogranicza potencjał wypoczynkowo-rekreacyjny zbiornika. Okolice zbiornika są miejscem lęgowym wielu gatunków ptaków.

Zbiornik Goczałkowicki

Energetyka wodna

L.p.	Hydroelektrownia	Rzeka	Państwo	Moc [MW]	Rok uruchomienia
1	Trzy Przelomy	Jangcy	Chiny	18200	2011
2	Itaipu	Parana	Brazylia, Paragwaj	12600	1982
3	Guri	Caroni	Wenezuela	10300	1986
4	Tucuri	Tocantins	Brazylia	8370	1984
5	Grand Coulee	Kolumbia	USA	6809	1942
6	Sajańska	Jenisej	Rosja	6400	1989

**Zapora Itaipu na rzece Parana
(Paragwaj/Brazylia),
wysokość 225 m, typu betonowego
–filarowa (1982)**

Zapora Trzech Przełomów, Chiny

Wiadomości ogólne

- Zbudowana na rzece Jangcy w centralnej prowincji Chin – Hube
- Rozpoczęcie budowy w 1993 r., a zakończenie 2006 r.
- Koszt przedsięwzięcia waha się w granicach 25-77 mld dolarów amerykańskich
- Największa elektrownia wodna na świecie

Dane techniczne

- Długość zapory: 2309 m
- Wysokość zapory: 185 m
- Średnia szerokość: 1,2 km
- Tama piętrzy wodę do: 175m
- Długość sztucznego zbiornika powstałego w wyniku budowy tamy: **630 km**
- Głębokość sztucznego zbiornika: 75m (do 130 m)
- Powierzchnia sztucznego zbiornika: 60 tys. ha
- Łączna ilość zmagazynowanej w akwenu wody: 39,3 biliony litrów (39,3 mld m³)
- Wydajność 102,5 tys. m³ wody na sekundę
- Sekcja przelewu spływowego - 483 m długości
- Docelowo elektrownia wodna wyposażona jest w 26 zestawów turbin, każda z nich o mocy 700 MW i o wadze 400 ton

Cel
budowy

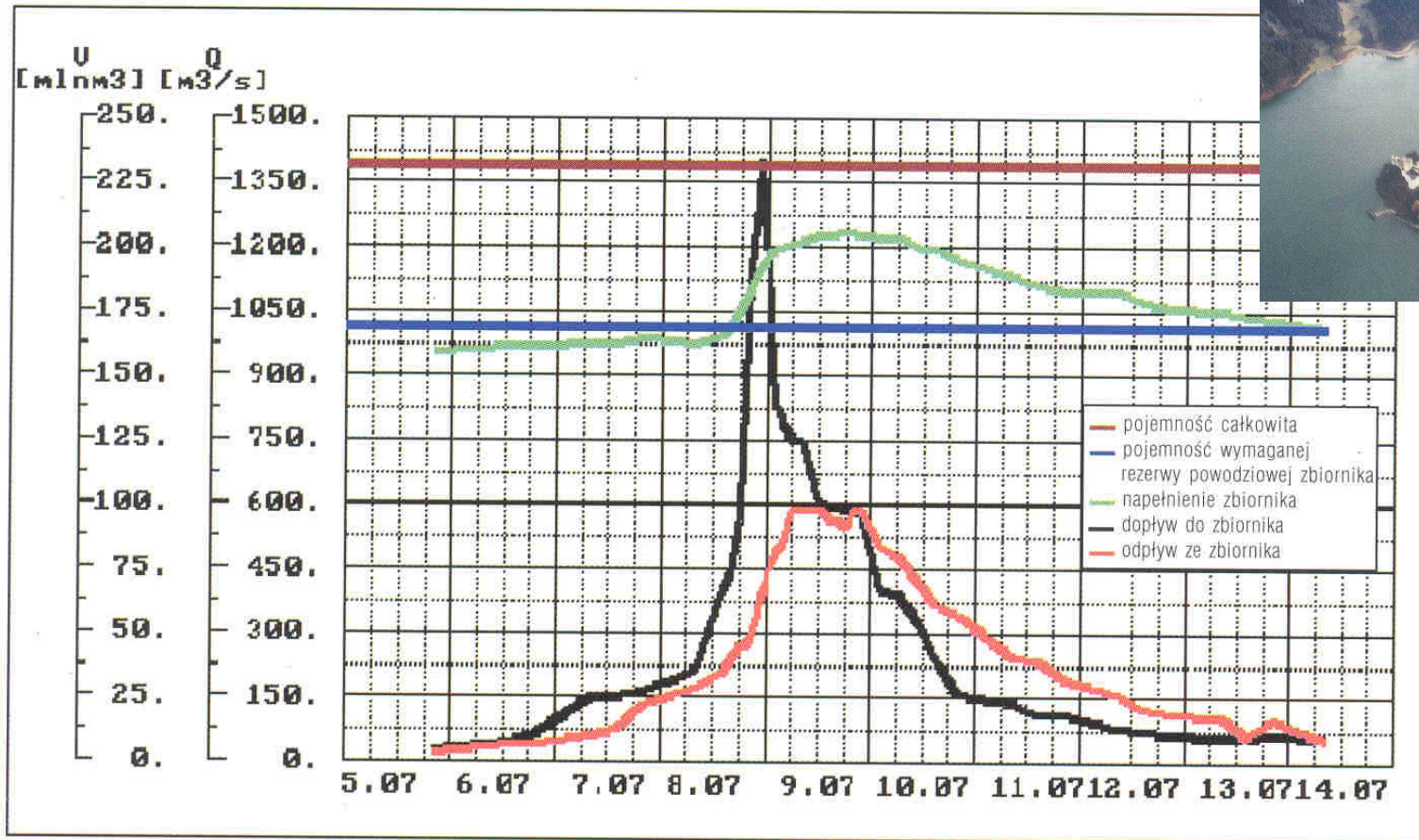
Opanowanie
powodzi

Zapotrzebowanie
na energię

Konsekwencje budowy zapory

- Wysokość poniesionych kosztów
- Zatopienie części dobytku kulturowego
- Zalanie 60 tys. ha gruntów wzdłuż brzegów
- Przesiedlenie ok. 1,5 mln ludzi
- Budowa tysięcy nowych domów
- Wyginie prawdopodobnie 50 rzadkich gatunków flory i fauny
- Ochrona przeciwpowodziowa

Funkcje zaporowych zbiorników retencyjnych: ochrona przeciwpowodziowa

Rys. 3.7. Gospodarka powodziowa na zbiorniku Czorsztyn

Zbiornik zaporowy w Czorsztynie - redukcja fali wezbraniowej w lipcu 1997 roku

Zbiornik Nasera

Zbiornik Nasera-sztuczny zbiornik zaporowy powstały w wyniku przegrodzenia Nilu Wysoką Tamą Asuańską w 1960r.

Jest to jedno z największych sztucznych jezior świata: jego powierzchnia wynosi 5250 km², długość 510 km, pojemność całkowita 157 km³, a głębokość sięga 180 m.

Jego utworzenie pozwoliło uregulować bieg Nilu, zapobiegać powodziom, rozwinąć żeglugę i rybołówstwo oraz produkcję energii elektrycznej. Jednocześnie jednak jego utworzenie spowodowało ewakuację ludności z tych terenów, pola rolników przestały być używane w naturalny sposób.

Funkcje zaporowych zbiorników retencyjnych:

nawodnienia

- Według Raportu Światowej Komisji Wielkich Zapór rolnictwo na terenach nawadnianych dostarcza około 40% produkcji rolnej (w tym 16% terenów jest nawadnianych dzięki zaporom), a największa część wody słodkiej na świecie pobierana jest do celów nawadniania.
- Krajami, w których zbiorniki zaporowe służą wyłącznie lub w stopniu dominującym nawadnianiu są m.in.: Egipt, Algieria, Sri Lanka, Kuba, Pakistan, Syria, Maroko.

Funkcje zaporowych zbiorników retencyjnych:

żegluga śródlądowa

- Jednym z najlepszych sposobów poprawy żeglowności rzek okazało się budowanie zapór i spiętrzanie wód rzecznych.
- Zbiorniki zaporowe pomagają utrzymać ciągłość żeglugi w okresach niskich stanów wód oraz gwarantują bezpieczną głębokość nurtu w przypadku istnienia na dnie przeszkód takich, jak np.: progi i mielizny.
- Aby przegradzająca rzekę zaporą nie stała się przeszkodą dla statków, wyposaża się ją w urządzenia umożliwiające ich swobodny przepływ, np.: śluzy i podnośnie.

Funkcje zaporowych zbiorników retencyjnych:

żegluga śródlądowa

Funkcje zaporowych zbiorników retencyjnych:

- *turystyka i rekreacja,*
- *rybactwo,*
- *zasilanie warstw wodonośnych,*
- *eksploatacja złóż kruszywa za pomocą sprzętu pływającego,*
- *splaw drewna,*
- *funkcje przeciwpożarowe,*
- *funkcje militarne lub obronne.*

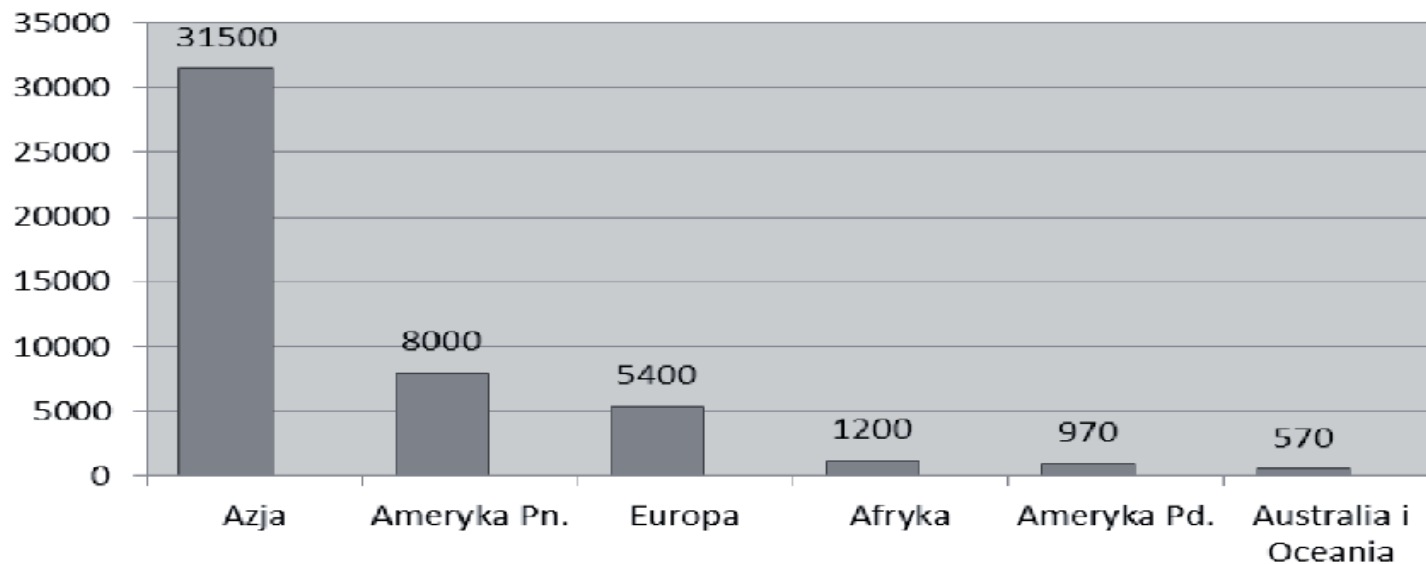

Rozmieszczenie zbiorników zaporowych na świecie

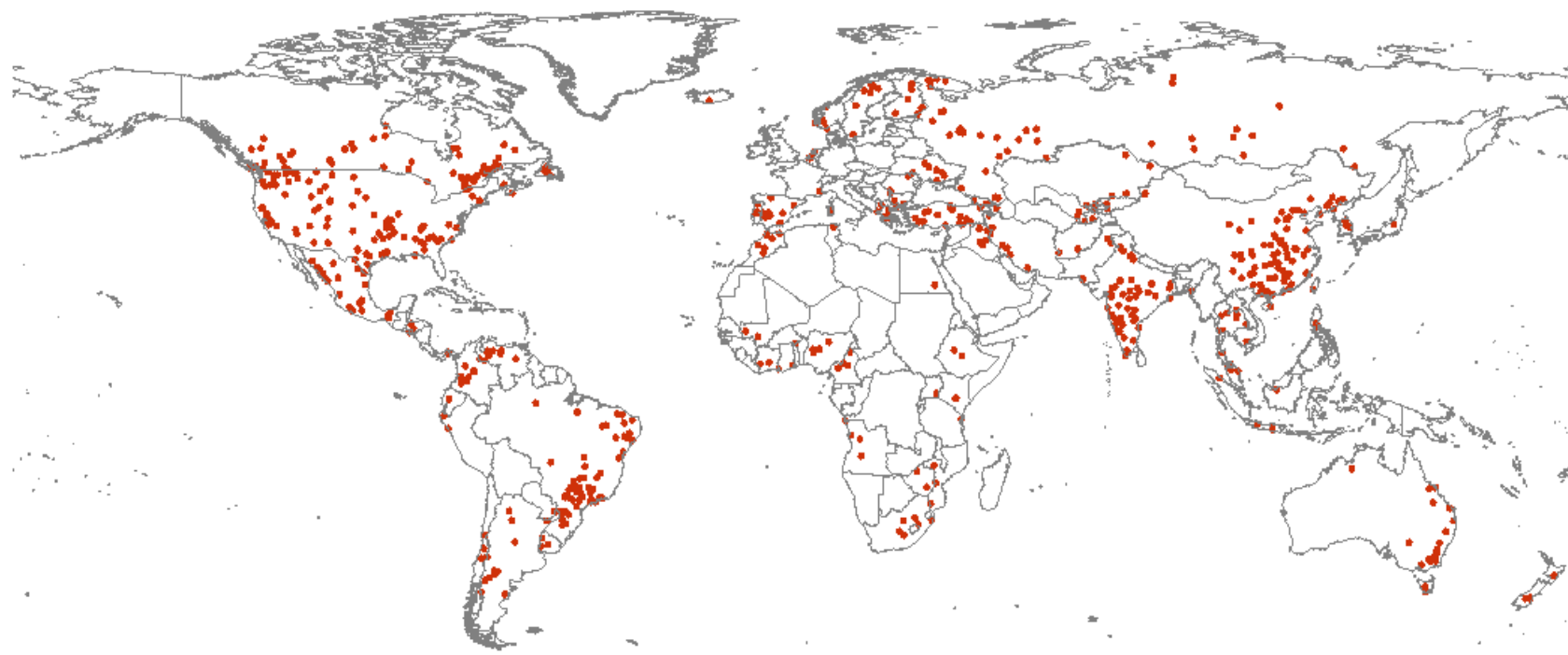
Światowy Rejestr Zapór (World Register of Dams)

- rejestr prowadzony przez Międzynarodową Komisję Wielkich Zapór (International Commission on Large Dams – ICOLD).

- **Chiny (ok. 22000),**
- **Stany Zjednoczone (6575),**
- **Indie (4291),**
- **Japonia (2675),**
- **Hiszpania (1196)**

Legend
 □ countryborders
 ● Dams and Reservoirs

Rozmieszczenie zbiorników zaporowych na świecie

Największe sztuczne zbiorniki na świecie

Zbiornik	Rzeka	Państwo	Pojemność [km ³]	Powierzchnia [km ²]	Rok uruchomienia
Kariba	Zambezi	Zambia	181,6	5 960	1959
Bracki	Angara	Rosja	169,3	5 860	1964
Nasera	Nil	Egipt	168,9	5 126	1970
Akosombo	Wolta	Ghana	148,0	4 856	1965
Daniel Johnson	Manicouagan	Kanada	141,8	4 654	1968
Guri	Caroni	Wenezuela	136,0	4 462	1986
Williston Bennet	Peace	Kanada	108,0	1 650	1968
Krasnojarski	Jenisej	Rosja	73,3	2 150	1971
Zejski	Zeja	Rosja	68,4	2 740	1975
Cabora Bassa	Zambezi	Mozambik	64,8	2 850	1976
Sanmenxia	Huang-he	Chiny	64,0	2 350	1979
Smalwood	Churchill	Kanada	61,7	2 280	1980
Le Grande	Le Grande	Kanada	61,2	2 025	1982
Chapeton Poti	Parana	Argentyna	60,6	1 760	1989
Ust-Ilimski	Angara	Rosja	59,3	1 945	1980
Kujbyszewski	Wołga	Rosja	57,8	1 905	1955
Caniapiscau	Caniapiscau	Kanada	57,5	2 177	1981
Zajsan	Irtysz	Kazachstan	53,1	1 820	1966
Wainganga	Wainganga	Indie	50,7	1 663	1987
Trzech Przełomów	Jangcy	Chiny	39,3	1 045	2006

Wielka Tama Asuańska

Za czasów faraonów było tak, że co roku wylewające wody Nilu nanosiły żyzne osady.

Wzbogacone w ten sposób gleby pozwalały na rozwój rolnictwa wzdłuż i w delcie rzeki.

Wiązało się to również z powodziami nawiedzającymi nadrzeczne tereny i utrudniającymi życie mieszkającym tam ludziom.

Trzeba było coś z tą niedogodnością zrobić...

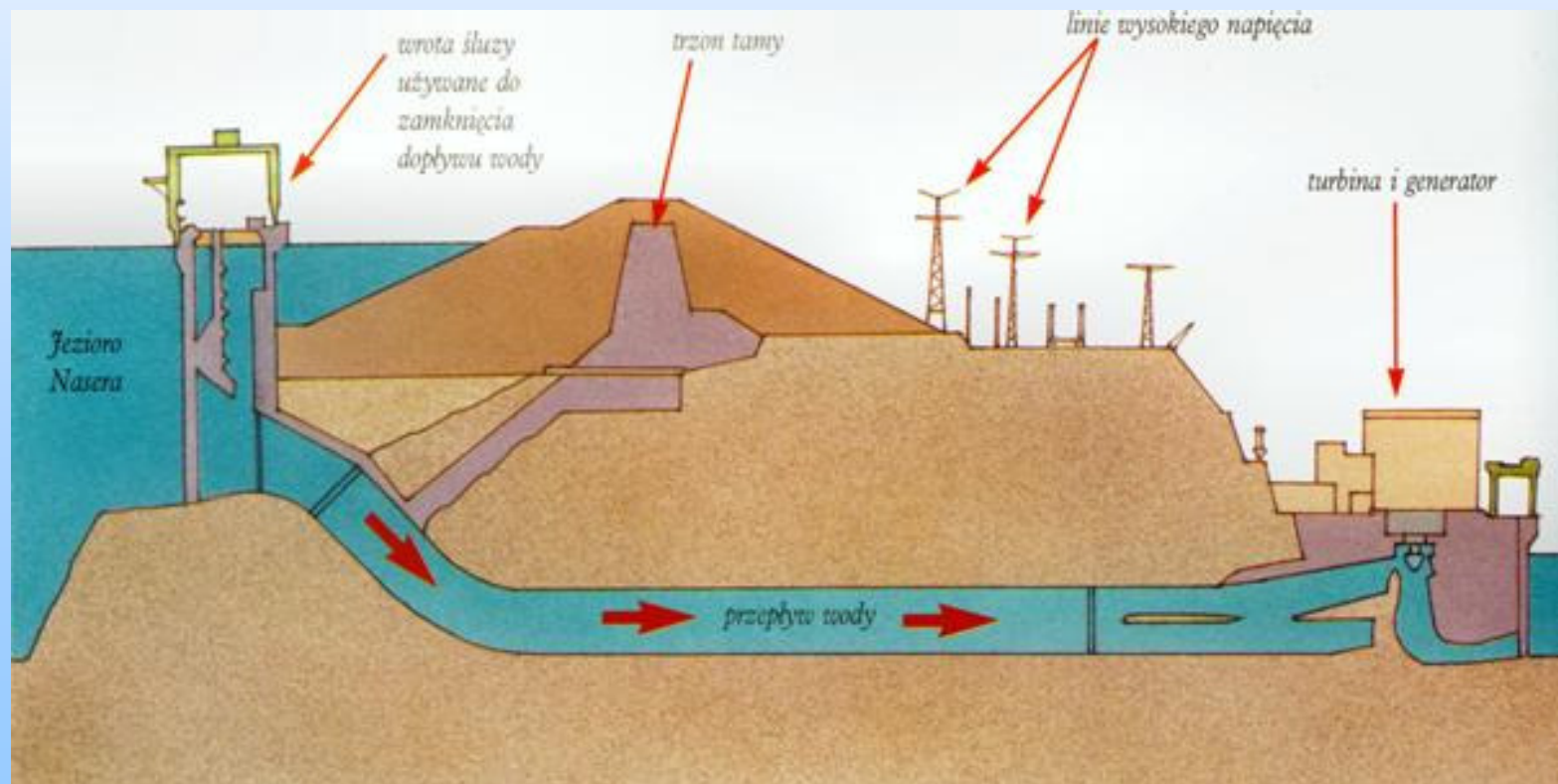
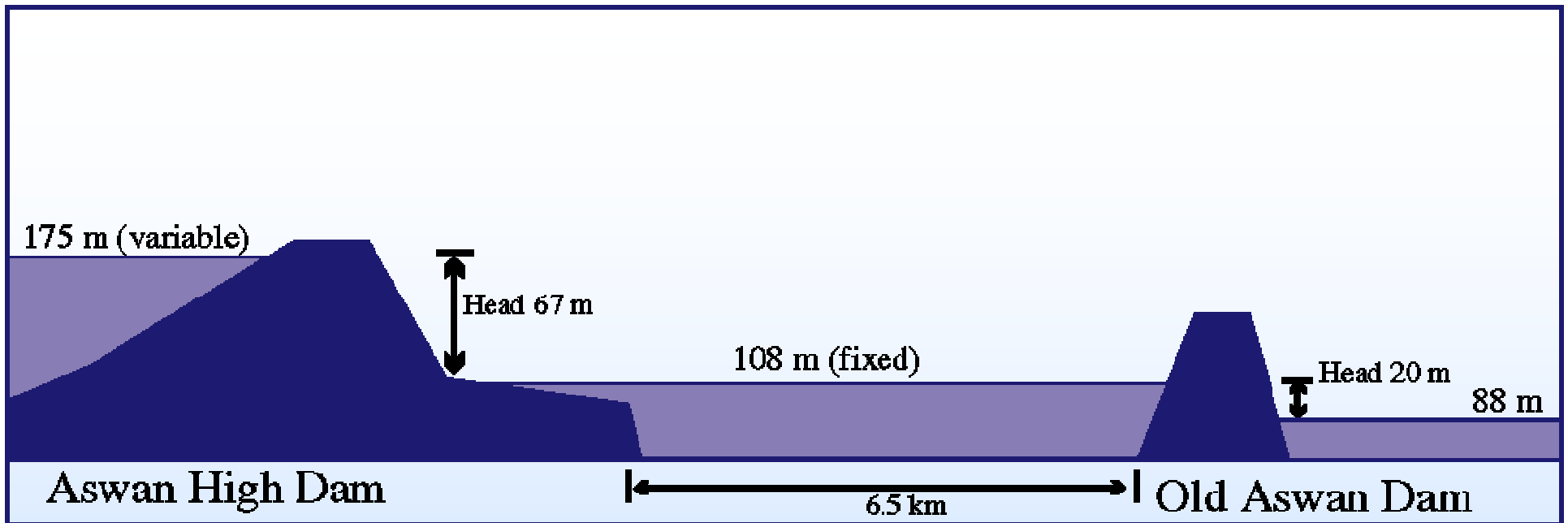
Tamę Asuańską, zwaną obecnie Starą, skonstruowali Brytyjczycy niedaleko Asuanu. Była to wówczas największa na świecie murowana zapora z podporami, pomiędzy którymi znajdowały się śluzy. Przepuszczano przez nie wodę niosącą żyzne osady.

- Stara Tama Asuańska okazała się dawać niewystarczającą ochronę przeciwpowodziową.
- W dodatku w 1946 r. woda niemalże przelała się przez zaporę, co skłoniło władze Egiptu do rozważenia budowy nowej, większej tamy zamiast podwyższania istniejącej po raz kolejny.
- Konstrukcję Wielkiej Tamy Asuańskiej zaczęto planować po rewolucji Nasera w 1952 r., a same prace trwały w latach 1960-1970.

Wielka Tama Asuańska

- Długość zapory wynosi 3 830 metrów
- *Wysokość 111 metrów*
- *Szerokość przy podstawie wynosi 980 metrów, a u szczytu – 40 m*
- *Do jej budowy zużyto 43 miliony metrów sześciennych materiału*
- *Maksymalna przepustowość wynosi 11 000 metrów sześciennych na sekundę*

PROBLEMY PODCZAS BUDOWY

W czasie budowy tamy pojawił się też problem ochrony dziedzictwa starożytnego Egiptu. Już w latach 50. archeologowie zaczęli podnosić alarm, że budowa tamy grozić będzie zalaniem ważnych zabytków.

W 1960 r. rozpoczęło się ich ratowanie, przesunięto m.in. Świątynię w Abu Simbel. Spiętrzenie wód sprawiło także, że wyspa File, na której znajdowała się świątynia Izydy, przez 9 miesięcy w roku jest zalana.

W 1970 r. rozpoczęto przenoszenie świątyni na pobliską wyspę Agilkia, a prace zakończono dziesięć lat później.

Wysoka Tama umożliwiła regulację poziomu wody na Nilu oraz zapanowanie nad kapryśnymi wylewami rzeki.

Konstrukcja przyczyniła się do znacznego zwiększenia powierzchni ziemi uprawnej w Egipcie. Umożliwiła także rozwój rybołówstwa w obrębie Jeziora Namera

Oprócz spodziewanych korzyści przyniosła także duże problemy. Jednym z nich jest zmiana klimatu w południowym Egipcie, która spowodowała znaczny wzrost opadów deszczu.

CIEKAWOSTKA

Z materiału użytego do budowy Wielkiej Tamy można by było zbudować 17 piramid Cheopsa. Ale gdyby tama pękła, to cały Egipt, włącznie z piramidami i Sfinksem, spłynęłyby do Morza Śródziemnego 😊

Zbiornik Wolta

Zbiornik Wolta jest największym sztucznym zbiornikiem na świecie położonym w Ghanie na powierzchni prawie 8502 km².

Zapora spiętrza wody rzek Białej Wolty i Czarnej Wolty, które dawniej zbiegały się, tworząc rzekę Wolta, obecnie mierzoną od zapory do Oceanu Atlantyckiego.

Jezioro Wolta zostało utworzone w roku 1965 po zbudowaniu zapory Akosombo. Z powodu ukształtowania jeziora, 78.000 ludzi zostało przesiedlonych do nowych okręgów.

Na tamie zbudowano elektrownię wodną produkującą elektryczność dla wielu państw.

Na zachodnim brzegu jeziora położony jest park narodowy Digya.

Negatywny wpływ zbiorników zaporowych

Niekorzystnymi zjawiskami, wywołanymi spiętrzeniem rzeki oraz utworzeniem jeziora zaporowego, są:

- ✧ podniesienie się zwierciadła wód gruntowych w jego otoczeniu;
- ✧ wywieranie mniej lub bardziej wyraźnego wpływu na klimat miejscowy;
- ✧ rozwój fitoplanktonu, a także zakrzewianie się roślinności wodnej i bagiennej, która zarasta strefy brzegowe i obszar wokół końca cofki, gdzie zachodzą okresowe wahania poziomu wody i następuje odsłanianie dna. Należy podkreślić, że rozwój flory brzegowej i bagiennej pociąga za sobą rozmnażanie owadów błotnych, w szczególności komarów, będących roznosicielami malarii;
- ✧ zatopienie dolin rzeki, gdzie bardzo często koncentrują się uprawy, pociąga za sobą wyłączenie ich z użytkowania rolniczego;
- ✧ konieczność przesiedlenia ludności, która zamieszkiwała tereny doliny zamienionej w jezioro;
- ✧ likwidacja dróg biegnących doliną rzeki, która uległa spiętrzeniu. W miejsce likwidowanej drogi konieczna jest budowa nowych połączeń;
- ✧ utrata lub zagrożenie zabytków architektonicznych i historycznych.

Największe sztuczne zbiorniki w Polsce

Zbiornik	Rzeka	Rok uruchomienia	Całkowita pojemność mln m ³
Solina	San	1968	472
Włocławek	Wisła	1970	408
Jeziorsko	Warta	1990	202,8
Rożnowski	Dunajec	1941	193
Goczałkowicki	Wisła	1956	168
Dobczycki	Raba	1986	127

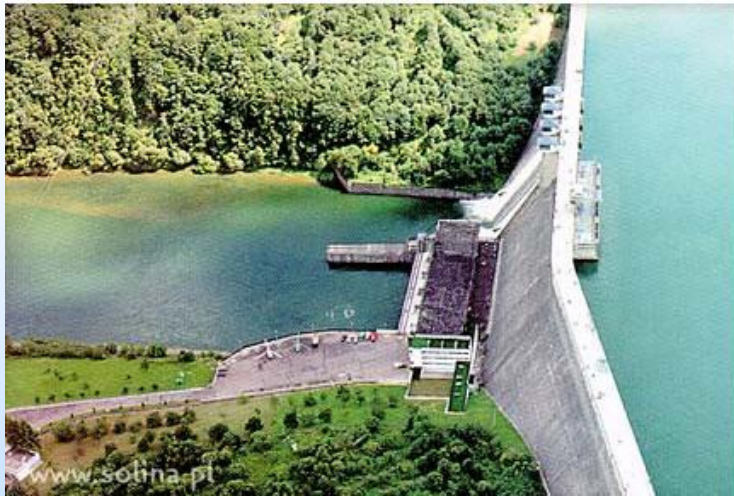

Zbiornik Soliński(Solina)

Zbiornik Soliński (tzw. **Jezioro Solińskie**) – jezioro zaporowe (zbiornik retencyjny) położone w województwie podkarpackim w pobliżu miejscowości Solina. Dawna wieś Solina znajduje się na dnie obecnego jeziora. Zostało ono tworzone w 1968 roku poprzez spiętrzenie wód Sanu i Solinki przez zaporę, która ma 81,8 m wysokości (najwyższa w Polsce) i 664 m długości.

Maksymalna głębokość zbiornika to 60 m przy zaporze. Poniżej zapory znajduje się elektrownia wodna o mocy 200 MW. W wodach tego jeziora występuje duża różnorodność gatunków ryb, głównie sandacze oraz okonie, ale również duże okazy boleni, leszczy i płoci. Na całym jeziorze obowiązuje strefa ciszy (zakaz używania silników spalinowych). Jego szczególną cechą (w porównaniu z akwenami nizinnymi) spowodowaną wpływem wysokich brzegów jest zmienność i nieprzewidywalność wiatru. Jezioro ma bardzo rozwiniętą linię brzegową (ok. 166 km przy średnim stanie wody), z licznie występującymi zatoczkami – ujściami strumieni.

Zbiornik Soliński

Zbiornik Włocławski

Zbiornik Włocławski (tzw. **Jeziro Włocławskie**) - sztuczny zalew na środkowej Wiśle powstały w 1970 r. ze spiętrzenia wód na zaporze wodnej we Włocławku. Rozciąga się w górę rzeki aż do Płocka. Zbiornik Włocławski jest największym pod względem powierzchni sztucznym zbiornikiem w Polsce.

Zbiornik cechuje się kształtem jeziora rynnowego o długości 58 km i średniej szerokości 1,2 km.

Zbiornik pełni trzy zasadnicze funkcje:

- **retencyjna** - w okresie wezbrań wody na Wiśle zbiornik zatrzymuje w dużej części falę powodziową;
- **energetyczna** - na tamie we Włocławku znajduje się Elektrownia Wodna Włocławek;
- **turystyczna** - nad Jeziorem Włocławskim rozwinęły się następujące ośrodki turystyczne: *Zarzeczewo, Wistka Królewska, Soczewka,*

Zbiornik Włocławski

Zbiornik Jeziorsko

Zbiornik Jeziorsko, zbiornik retencyjny na Warcie, największy akwen w regionie łódzkim, liczy sobie 42,3 km² powierzchni i 202,8 mln m³ pojemności.

Zbiornik wybudowano w celu regulacji przepływów rzeki i nawadniania użytków rolnych, ponadto spełnia funkcje rekreacyjne i energetyczne. Zapora czołowa zbiornika została wykorzystana do wytwarzania energii w elektrowni wodnej o charakterze przepływowym o mocy 4,89 MW.

Zbiornik Jeziorsko

Zbiornik Rożnowski(Jezioro Rożnowskie)

– sztuczny zbiornik wodny w województwie małopolskim, powstały w wyniku spiętrzenia rzeki Dunajec, w celu wybudowania Elektrowni Rożnów.

Jezioro Rożnowskie, zarysem przypominające nieregularne "S", liczy od 18 do 20 km długości. . Głębokość zbiornika zmienia się również w zależności od stanu wody - koło zapory wynosi około 30 m, ale w południowej części przy niskich stanach wody tworzą się płycizny i muliska.

Nieregularny kształt jeziora uwarunkowany jest morfologią doliny Dunajca. Silnie rozwiniętą linię brzegową cechują liczne półwyspy oraz zatoczki znajdujące się u ujścia potoków wpadających do Dunajca. Począwszy od zapory jezioro tworzy zakole o szerokości około 500 m.

Zbiornik Rożnowski

Podstawowe funkcje zbiornika:

- **przeciwpowodziowa** (polega na wyrównaniu przepływów i ochronie dna dolin przed powodzią, zmniejszenie fali powodziowej Dunajca i Wisły),
- **energetyczna** (wykorzystanie wody do produkcji energii elektrycznej oraz regulowanie dobowych wahań przepływów, wywołanych pracą elektrowni Rożnow),
- **zaopatrzenia w wodę,**
- **rekreacyjna i turystyczna.**

Zbiornik Rożnowski

